

Política i planificació lingüístiques

Introducció general

Albert Turull i Rubinat

P08/07070/00876

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. L'actuació política sobre la diversitat lingüística, en la història de les societats humanes	7
1.1. El concepte de <i>comunitat lingüística</i>	7
1.2. Caràcter polític de l'actuació sobre el fet lingüístic	8
1.3. Caràcter polític de la funció social de la llengua	9
1.4. Caràcter històric de l'existència de polítiques lingüístiques	9
2. El paradigma científic de la política i la planificació lingüístiques	11
2.1. Marc general de la política lingüística	11
2.2. Marc específic de la planificació lingüística	12
2.3. Diferència i interrelació entre política lingüística i planificació lingüística	14
2.4. Tipus bàsics de política lingüística	15
2.5. Tipus bàsics de planificació lingüística	17
3. Objectius, elements i fases de la política i la planificació lingüístiques	19
3.1. Els objectius de la política lingüística	19
3.2. Els elements de la política i la planificació lingüístiques	21
3.3. Les fases i els models de la planificació lingüística	23
Resum	27
Activitats	29
Exercicis d'autoavaluació	29
Solucionari	30
Glossari	30
Bibliografia	31

Introducció

En aquest mòdul mirarem de posar les bases per a una comprensió global dels fenòmens de **política lingüística**, i també de la seva interrelació amb la **planificació lingüística**, els elements i les fases de la qual observarem amb un cert deteniment. Es tracta, per tant, d'un mòdul no sols evidentment **introdutori**, sinó, per això mateix, d'un mòdul eminentment **teòric**, conceptual. És per aquesta raó que, com veurem, són mínimes les activitats que hi proposem i, en canvi, relativament freqüent la recomanació de lectures com a ampliació –atès que, per sort, la bibliografia sociolingüística catalana compta a hores d'ara ja amb un gruix notable de referències interessants sobre aquests temes.

Val a dir, en aquest sentit, que hem procurat que la bibliografia esmentada directament al llarg d'aquest mòdul introductori formi part de la que actualment està a l'abast dels estudiants d'arreu del país. Per tant:

a) hem optat, tant com ha estat possible, per referències recents i de fàcil localització, en lloc d'obres que avui dia estan ja fora del mercat; i

b) hem procurat sortir el mínim possible de la bibliografia específica en català (i algun cop en espanyol), atès que aquesta té ja un gruix quantitatiu i qualitatiu considerable, i inclou de manera suficient els diferents aspectes que es tracten al llarg d'aquest mòdul i que són susceptibles d'ampliació bibliogràfica; per tant, com a norma general hem decidit deixar en un segon pla la bibliografia més especialitzada en àmbit internacional (molt sovint en anglès, però també en francès, alemany o italià, per exemple), amb el benentès que indirectament els seus continguts bàsics estan ja vehiculats mitjançant la corresponent bibliografia catalana, i que l'estudiant que hi estigui especialment interessat bé ho podrà fer precisament a partir de les referències i indicacions que hom pot trobar en la gran part dels nostres manuals i obres de consulta.

D'altra banda, remetem també els estudiants de la UOC al mòdul “La planificació lingüística”, de la professora Mila Segarra, corresponent a l'assignatura “Anàlisi de la normativa catalana”, ja que guarda amb aquest un notori paral·lelisme temàtic (i fins alguna inevitable reiteració de continguts), per bé que, com li correspon, la seva orientació de fons es decanta generalment vers les qüestions relacionades amb l'anomenada *planificació del corpus* (grafització, codificació, normativització, estandardització i aspectes connexos).

Objectius

L'estudiant, un cop hagi treballat els materials d'aquest mòdul didàctic, ha d'haver assolit els objectius següents:

1. Familiaritzar-se amb els conceptes generals de política i planificació lingüístiques.
2. Abastar un marc conceptual bàsic per a entendre millor els fenòmens contemporanis i històrics de política i planificació lingüístiques.
3. Reflexionar sobre l'estreta vinculació entre el fet lingüístic (en el seu vessant extern: sociolingüístic) i els fets historicopolítics (en sentit ampli).
4. Distingir i alhora interrelacionar la política lingüística i la planificació lingüística.
5. Comprendre la planificació lingüística dins el marc de la planificació estratègica.
6. Tenir una idea global dels diferents tipus bàsics de política lingüística que es poden trobar en els estats contemporanis, i també els seus principis i els seus objectius.
7. Entendre i interrelacionar els tipus bàsics de planificació lingüística que hom ha proposat i que es poden trobar en relació amb diferents situacions sociolingüístiques.
8. Distingir els diferents elements i les fases successives d'un procés de planificació lingüística, d'acord amb els principals models que hom n'ha proposat.

1. L'actuació política sobre la diversitat lingüística, en la història de les societats humanes

L'ús d'un llenguatge articulat és, segons els lingüistes i especialistes en comunicació, un tret distintiu i essencial de l'espècie humana. I en la mesura que, en totes les èpoques i arreu del món, aquesta capacitat lingüística es tradueix en l'existència d'una extraordinària diversitat de llengües i de parles, les comunitats humanes corresponents es poden considerar –salvant la particularitat de cada cas històric– com a comunitats lingüístiques.

La distinció entre humà i animal...

... en relació directa amb el llenguatge és un tema clàssic de la filosofia, la lingüística, l'antropologia, etc. (vegeu el capítol "Comunicació animal i llenguatge humà" d'R.L. Ninyoles, 1989, pàg. 11-22).

1.1. El concepte de *comunitat lingüística*

Una primera definició possible, en termes simples, de **comunitat lingüística** fóra la de "conjunt de parlants d'una mateixa llengua".

Això no obstant, la mera introducció de variables de notable importància converteix la definició anterior en excessivament simple –simplista– i, doncs, generalment invàlida; es tracta de variables com ara aquestes:

- les creences i actituds (extralingüístiques) dels mateixos parlants,
- els graus diversos d'autoidentificació amb la llengua compartida,
- determinades barreres polítiques i administratives (o d'altra mena),
- la dificultat que implica fixar "objectivament" els límits d'una llengua en un *continuum* lingüístic i en relació amb els *seus* dialectes,
- l'ús massiu de més d'una llengua en un mateix context social.

Per tant, bo i reconeixent que molt sovint els criteris estrictament lingüístics són insuficients per a arribar a una delimitació satisfactòria del terme que ens ocupa, caldrà introduir d'una manera o altra aquelles variables. Proposem, doncs, recollir la definició següent:

"Entendrem per **comunitat lingüística** un grup social que posseeix en comú, almenys, una varietat lingüística i les normes d'ús corresponents, que es manté cohesionat i es diferencia dels altres grups per l'existència d'una xarxa d'interaccions –reals i simbòliques– freqüents i que comparteix actituds lingüístiques consemblants i una mateixa escala de valors, pel que fa a l'ús lingüístic i al seu significat social."

M. Pueyo (1992). *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana* (pàg. 93). València: Universitat de València.

D'altra banda, tal com posa de relleu Isidor Marí en relació concretament amb el cas català,

"La implicació mútua entre comunitat lingüística i comunitat nacional és [...] antiga, però encara plenament operativa, ja que no sols hi creuen els qui s'esforcen per fer res-

Lectures complementàries

Podeu ampliar la qüestió complexa de la **comunitat lingüística**, sense sortir de la bibliografia catalana sobre sociolingüística, en els següents capítols de llibres:

A. Bastardas (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística* (cap. 6: "Els agrupaments socials", pàg. 65-74).

E. Boix; F.X. Vila (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana* (cap. 3.4.2: "La comunitat i el repertori lingüístics", pàg. 118-122).

La definició d'M. Pueyo...

... és força similar a la definició de **comunitat lingüística** inclosa en la *Declaració universal de drets lingüístics* de 1996 (art. 1.1), document a què ens referirem sovint a l'inici del mòdul "Els drets lingüístics en els estats plurilingües".

Isidor Marí,...

... però, es veu obligat a introduir diverses matisacions respecte a l'afirmació reproduïda aquí, car és evident que no sempre es dona una tal "implicació mútua": vegeu I. Marí (1992, pàg. 14-15), i també les activitats que trobareu al final d'aquest mòdul.

sorgir la consciència nacional catalana, sinó que és igualment present en la ment d'aquells que s'oposen al nacionalisme català, que s'entesten a negar la unitat de la llengua com si sabessin que d'aquesta premissa se'n deduiria, gairebé necessàriament, la unificació nacional.”

I. Marí (1992). *Un horitzó per a la llengua. Aspectes de la planificació lingüística* (pàg. 13). Barcelona: Empúries.

1.2. Caràcter polític de l'actuació sobre el fet lingüístic

En l'apartat “El concepte de comunitat lingüística” acabem de veure com fins i tot la mateixa definició de *comunitat lingüística*, més enllà del fet lingüístic elemental, esdevé una definició matisada necessàriament amb elements **sociològics i polítics** *lato sensu*. Hi hem suggerit, també, com s'interconnecten els fets lingüístic i nacional, de manera que no ens ha de sorprendre comprovar com, en la mateixa línia, qualsevol intervenció (implícita o explícita) té aspectes polítics sobre el fet lingüístic, ja sigui una actuació que afecta l'estructura d'una sola llengua (la difusió social d'un registre estàndard, per exemple), ja sigui una acció que es projecta sobre el molt estès fenomen del multilingüisme (en un àmbit estatal, supraestatal o infraestatal, com és el cas de Catalunya).

A més, s'observa que en els últims segles (des del naixement del modern Estat nació, però en especial al llarg dels segles XIX i XX) ha estat creixent la tendència a la intervenció en els afers lingüístics per part dels poders establerts. És clara l'afirmació d'Albert Bastardas en el sentit que aquest fet

“pot explicar –si més no en gran part– molts dels conflictes etnicolingüístics que han anat sorgint al llarg d'aquest segle [XX] arreu del planeta. Atès que la gran majoria dels Estats actuals contenen poblacions amb importants diferències lingüístiques, l'equació ‘un Estat = una llengua’ s'ha convertit en una font potencial d'alt conflicte civil i de difícil resolució en segons quins casos.”

A. Bastardas (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística* (pàg. 77). Barcelona: Proa.

En fi, són tan generals i notòries d'una banda la mediatització política del fet lingüístic (en especial en relació amb la diversitat lingüística i la praxi dels estats moderns) i, d'altra banda, les conseqüències sociopolítiques dels fets lingüístics, que necessàriament havia d'aparèixer en el panorama teòric del segle XX l'etiqueta *política lingüística*. Més endavant hi tornarem amb una pretensió d'aprofundiment més gran, però avancem-ne ja una primera definició, que enllaça amb l'apartat que aquí es tanca. Segons un dels pares de la sociolingüística catalana, el valencià Rafael Lluís Ninyoles,

“En parlar de ‘política lingüística’ ens podem referir, en un sentit molt ampli, a qualsevol curs d'acció deliberadament adoptat entre diverses alternatives públiques relatives a la llengua. Podem denotar, així mateix, els processos per mitjà dels quals es crea o resol un conflicte lingüístic. Podem, finalment, referir-nos a l'*estudi* mateix d'aquells processos.”

R.L. Ninyoles (1989). *Estructura social i política lingüística* (pàg. 47). Alzira: Bromera.

!
 Podeu ampliar aquestes qüestions amb la “Lectura 1” (“Els sistemes lingüístics com a fets sociopolítics”, A. Bastardas, 1996, pàg. 40-42), que està reproduïda en el volum de documents de lectura associat a aquesta assignatura.

1.3. Caràcter polític de la funció social de la llengua

No sols és política, però, la intervenció sobre el fet lingüístic –com acabem d’apuntar en l’apartat “Caràcter polític de l’actuació sobre el fet lingüístic” i resulta prou obvi–, sinó que d’alguna manera és inherent a la llengua, com a conseqüència d’alguna de les seves funcions socials, un valor de cohesió grupal, és a dir, d’integració-exclusió col·lectiva, que no ens ha de costar gaire qualificar també de política. Xavier Lamuela s’hi refereix, remetent en part a Josep Murgades, en alguns capítols del seu estudi *Estandardització i establiment de les llengües*, com el que duu per títol precisament l’expressió “La funció discriminant”, d’on extraiem els exemples següents, ben il·lustratius:

“L’immigrant que arriba a una determinada societat ignorant-ne la llengua establerta és exclòs de molts àmbits d’activitat i només trobarà feina en una de les ocupacions menys considerades socialment i en condicions manifestament desfavorables. Naturalment, no parlo ara d’alguns casos excepcionals, com ara els jugadors de futbol. Entre els qui han nascut dins de la mateixa societat, els processos de socialització actuen com a classificadors de les possibilitats de promoció que tindrà cadascú.”

X. Lamuela (1994). *Estandardització i establiment de les llengües* (pàg. 58). Barcelona: Edicions 62.

Es tracta, en definitiva, d’un fet sociològic bàsic: la integració (o no integració: exclusió, autoexclusió...) d’un subjecte individual o grupal en un col·lectiu social més ampli, cosa que en bona mesura s’esdevé mitjançant uns factors de **discriminació** entre els quals, al costat de la raça o la religió, els determinants econòmics i laborals, etc., pot tenir un paper molt important també la llengua. No ens pot estranyar, doncs, que ja uns anys abans de J. Murgades i X. Lamuela altres autors haguessin posat en relleu un fet tan notori; per exemple, el mateix R.L. Ninyoles, abans esmentat, escrivia el 1975, en la introducció a *Estructura social i política lingüística*:

“Pocs han dubtat a reconèixer la “força unitiva” o dissociadora del llenguatge, la seua potencialitat com a instrument decisiu de comunicació i de diferenciació, d’integració o de separació social.”

R.L. Ninyoles (1989). *Estructura social i política lingüística* (pàg. 9). Alzira: Bromera.

1.4. Caràcter històric de l’existència de polítiques lingüístiques

Fóra ingenu creure, pel que s’ha dit abans, que la política lingüística és un element exclusivament modern, propi de l’anomenada *edat contemporània*, és a dir, de la Revolució Francesa ençà, que és quan certament els fets de política lingüística i els símptomes que s’hi relacionen s’han posat més de manifest o, simplement, han estat –en els últims quaranta anys– més sistemàticament estudiats. Al contrari, un repàs de la història de les cultures posa en relleu, entre altres fenòmens històrics, una munió de conflictes lingüístics pretèrits, la gran part d’aquests ja resolts, i, en relació directa amb aquests o no, també un elevadíssim nombre d’intervencions reguladores de la diversitat lingüística, amb resultats molt diferents. Uns fets i uns altres els podem qualificar, és clar, de

Lectura complementària

El llibre a què es refereix X. Lamuela, compost de diversos articles, és aquest: J. Murgades (1996). *Llengua i discriminació*. Barcelona: Curial.

Quan parlem de discriminació...

... en aquests termes aquest mot no rep la càrrega negativa que és molt marcada en el seu ús col·loquial, sinó que, des d’un punt de vista neutre, designa la funció selectiva que evidentment comporta el coneixement o no de la llengua de la societat en què hom viu.

política lingüística, i, tot i que aquest no és el lloc d'estendre-s'hi, podem recordar a tall d'exemple, entre els primers:

- l'extinció de pràcticament tots els **parlars preromans** de la península Ibèrica i de bona part de l'Europa occidental (i més enllà) a partir de l'expansió del **llatí**, dels quals, fora de les illes Britàniques, tan sols roman una llengua cèltica (el bretó) i una que no és sols preromana sinó fins i tot preindoeuropea (el basc);
- els nous conflictes esdevinguts arran de la **colonització** del continent americà (ço que no implica que abans no n'hi hagués, entre diferents llengües autòctones!), que comportaren la minorització o l'extinció de centenars de llengües ameríndies (entre les extingides és notori el cas del Carib) i fins i tot l'establiment d'uns nous fronts de xoc entre llengües europees transportades, com l'anglès, l'espanyol i el francès, entre altres.

Entre els segons (intervencions reguladores) podem esmentar també un parell d'exemples prou fàcils de reconèixer:

- la codificació i l'extensió de l'ús dels anomenats *vernacles* o *vulgars* medievals (llengües romàniques com el francès, l'italià, el castellà o el català, o llengües d'altres famílies, com l'anglès, l'alemany o el neerlandès, per no sortir d'Europa occidental) enfront del llatí, hegemònic fins aleshores (i vigent encara durant segles);
- les disposicions (ja premodernes) tendents a la restricció de llengües no identificades amb el poder reial o estatal dominant, com l'occità o el mateix català.

Tanmateix, és cert que la irrupció d'una nova mentalitat uniformitzadora féu un salt qualitatiu important a la darrer part del segle XVIII, a França, a partir de la Revolució jacobina, i probablement un altre a mitjan segle XX, amb els processos de profund canvi social (i de mentalitat, certament) que hom ha anomenat *modernització*.

Bé ha pogut afirmar R.L. Ninyoles, per tant, que “la política lingüística porta impresos en la tradició europea els trets de la seua particular configuració històrica” (R.L. Ninyoles, 1989, pàg. 49). I semblantment Emili Boix i Francesc X. Vila apunten, enllaçant amb el concepte de *discriminació* a què abans hem fet referència, que el següent:

“Des de molt abans que hi hagués “planificació” lingüística, s'ha fet política que ha afectat la llengua, en un sentit ampli. Les varietats lingüístiques són uns recursos valuósíssims en la competició social. En trobar-se distribuïdes de manera desigual, i en estar carregades de valoracions i de connotacions diverses, les varietats lingüístiques han estat tradicionalment eines de classificació i d'exclusió socials, cosa que les ha convertides en blanc i instrument de polítiques de tota mena.”

E. Boix; F.X. Vila (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana* (pàg. 271). Barcelona: Ariel.

Els conflictes lingüístics...

... resolta, dels quals n'hi deu haver hagut incomptables casos al llarg de la història, solen correspondre –no ens enganyem– a substitucions lingüístiques acomplertes, és a dir, a **extincions** d'una llengua o varietat lingüística.

Lectura recomanada

Podeu ampliar la qüestió de l'extinció en la referència següent:

C. Junyent (1992). *Vida i mort de les llengües*. Barcelona: Empúries. També hi trobareu reflexions interessants al text de B. Terracini recollit per A. Viana. *Aspectes del pensament sociolingüístic europeu* (1995, pàg. 285-294).

Lectura complementària

És ja clàssic el llibre següent, ple de dades referides sobretot als segles XVIII-XX:

F. Ferrer i Gironès (1985). *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62.

El text clau...

... del programa revolucionari francès per a exterminar les altres llengües de França és sens dubte el *Rapport de l'ecclésiàstic Henri Grégoire* (1794), que podeu trobar traduït i extractat a A. Viana (1995, pàg. 275-284).

Vegeu la “Lectura 2” (A. Viana, 1995, pàg. 275-276), reproduïda en el volum de documents de lectura associat a aquesta assignatura.

2. El paradigma científic de la política i la planificació lingüístiques

Així com la sociolingüística neix, vers mitjan segle xx, de la conjunció entre (almenys) la sociologia, la lingüística i la psicologia, es pot dir que al seu torn la política i la planificació lingüístiques sorgeixen, en tant que disciplines autònoms, del contacte de la sociolingüística mateixa amb altres matèries també innovadores del darrer terç del segle xx: ens referim sobretot, respectivament, a la **politologia** (entesa aquí com a actuació conscient en els afers públics, que és una de les seves branques principals) i a la **planificació estratègica**, que és una línia fonamental, cada cop més, en l'àmbit de la gestió –tant pública com privada (empreses, etc.)

2.1. Marc general de la política lingüística

Els estudis polítics, la perspectiva dels quals sembla ser cada cop més àmplia –més intercomprensiva–, han hagut d'acabar atenyant l'àmbit de la sociolingüística –i en particular el del paper dels estats i les administracions en la gestió de la diversitat lingüística– atesa precisament la imbricació que hem plantejat en el capítol anterior.

No cal insistir sobre la interrelació actual entre els plantejaments sociolingüístics i els polítics –remetem en tot cas als apartats anteriors i a les referències bibliogràfiques–, però resulta significatiu comprovar com aquesta connexió s'ha fet tan profunda que hom pot fins i tot *invertir els termes* per tal de generar proposicions amb un sentit i una força renovats. Així, si és plenament acceptable i generalment acceptat que els fets i les identitats de caire lingüístic determinen o poden determinar els de caire nacional, resulta un pas més enllà afirmar, com fan A. Bastardas i E. Boix, tot referint-se al doble fracàs històric que representa l'existència paral·lela, a l'Estat espanyol, d'un nacionalisme central espanyol i d'uns nacionalismes perifèrics forts –però ni l'un ni els altres no reeixits en els seus propòsits últims–, que “este doble fracaso de los procesos integradores nacionalistas tiene un componente lingüístico”

A. Bastardas; E. Boix (1994) (dir.). *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística* (pàg. 16). Barcelona: Octaedro.

Anotem, d'altra banda, que una de les tendències que en els últims anys sembla prendre més força dins la sociolingüística –tant catalana com general– està, no pas casualment, molt vinculada a uns previs plantejaments polítics: ens referim a l'ecologia de les llengües o ecolingüística. Malgrat que no ha estat fins a la dècada de 1990 que aquesta noció s'ha popularitzat en el nostre entorn científic, cal advertir que hom n'ha trobat precedents remarcables ja des de la part central del segle xx –el mateix moment de consolidació com a tal de la sociolingüística, doncs–, i que un punt central clau se situa vers 1970, de la mà d'Einar Haugen –un dels pares, també, de la planificació lingüística, com veurem.

El social, el lingüístic i el psicològic...

... són efectivament “els tres pols de la sociolingüística”, segons s'observa en la figura que il·lustren E. Boix i F.X. Vila (1998, pàg. 14).

Lectura complementària

Per ampliar aquest capítol recomanem la lectura següent:

M. Pueyo (1992). *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana* (pàg. 13-20). València: Universitat de València.

Llengua i política

No ha de sorprendre, doncs, que, al costat d'un alt nombre d'estudiosos la formació bàsica dels quals és filològica (línia majoritària entre nosaltres, des d'A.M. Badia i Margarit a F.X. Vila, passant per A. Bastardas, E. Boix, X. Lamuela, I. Marí o M. Pueyo) i d'altres provinents clarament dels àmbits sociològic i jurídic (començant pels fundadors de la sociolingüística catalana: L.V. Aracil, R.L. Ninyoles i F. Vallverdú) o del psicològic (M. Siguan, M. Strubell...), s'hagi ocupat de la problemàtica de la gestió del multilingüisme també algun polític, com és el cas darreterament de J. Argelaguet, qui d'aquesta manera segueix el camí, per exemple, del canadenc K.D. McRae.

Podem definir l'**ecolingüística** com la compressió global i dinàmica de la diversitat lingüística en tant que sistema d'interrelacions, el qual és canviant per principi, atès que està inserit en l'eix temporal i sotmès a múltiples influències d'un complex entorn sociopolític.

D'acord amb els nous paradigmes científics (i també socioculturals) podem dir, amb mots d'Albert Bastardas, que "l'antiga causalitat lineal queda (...) reemplaçada ara per una causalitat circular i retroactiva" i que "es passa als models d'interrelació sistèmica i polinivellada en què cada subestructura és una unitat relativament autònoma", en substitució d'una vella "visió en nivells d'anàlisi no integrats"; a més, "entra en crisi la imatge estàtica de la realitat", ja que "el temps és una variable imprescindible" i al cap i a la fi "l'estabilitat aparent és sempre resultat d'un equilibri dinàmic que és el que fa possible la conservació de la identitat de les unitats encara que canviïn els seus elements".

A. Bastardas (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística* (pàg.30-31). Barcelona: Proa.

Si reprenem justament aquestes últimes idees, podrem veure en els capítols següents d'aquest mòdul com bona part d'aqueixos trets distintius dels nous enfocaments **ecolingüístics** (política lingüística integrada i dinàmica, al capdavant) són compartits per una altra de les branques fonamentals de la sociolingüística actual: la planificació lingüística, respecte de la qual aquella –la política lingüística– ve a ser com el revers d'una mateixa moneda, diferent però imprescindible fins i tot per a poder concebre-la.

2.2. Marc específic de la planificació lingüística

Llegim en un dels manuals bàsics sobre la matèria –ja en la primera pàgina de la introducció– que "para comprender la planificación lingüística hay que comprender los cambios sociales que la impulsan" (R.L. Cooper, 1997, pàg. 9). Així, doncs, tal com avançàvem en l'apartat "Marc general de la política lingüística" en parlar de *política lingüística i ecolingüística*, escau concebre la **planificació lingüística** com una activitat íntimament lligada amb el *canvi* mateix, entenent aquest com un dels aspectes essencials –el dinàmic– de la realitat social.

De fet, hom ha definit la **planificació** –en general– com la gestió del canvi, partint, doncs, del pressupòsit que el canvi social existeix per si sol, i que la intervenció organitzada tan sols té com a missió dirigir-ne el procés i controlar-ne el resultat, si més no amb l'objectiu d'evitar els efectes no desitjats d'un canvi merament inercial.

Per exemple, en l'àmbit del medi ambient, una planificació coherent no pot pretendre modificar els espais naturals en equilibri, però sí, en canvi, actuar sobre els processos de degradació (contaminació atmosfèrica o hidrològica, forat a la capa d'ozó, efecte hivernacle, etc.) per tal d'invertir els resultats que hom hi preveu, i que justament arribarien de manera inexorable davant d'una manca –"liberal"– de planificació i intervenció. Lògicament, aquesta intervenció no pot ser tampoc impulsiva ni desproporcionada, sinó que s'han d'analitzar prèviament les causes de la situació conflictiva, els mitjans de què es disposa i de què caldria disposar (mitjans de tota mena: humans, econòmics i materials), els procediments i les tasques en què s'han de concretar els objectius que hom es

Lectures complementàries

Tres referències bàsiques sobre **ecolingüística** en el mercat català:

W.F Mackey, "La ecología de las sociedades plurilingües". A: A. Bastardas; E. Boix (1994). *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística* (pàg. 25-54). Barcelona: Octaedro.

A. Bastardas (1996). *Ecologia de les llengües*. Barcelona: Proa [tot el llibre, de fet, beu d'aquest nou enfocament].

C. Junyent (1998). *Contra la planificación*. Barcelona: Empúries [bé que amb una perspectiva prou diferent de la dels textos anteriors, aquest assaig té també un gran interès].

Una altra idea...

... de fet, una conseqüència –anotada també per A. Bastardas (1996, pàg. 31)– és que "des de la nova perspectiva la fragmentació disciplinar també és qüestionada", cosa que podem comprovar tant en la pràctica com en la mateixa successió entre els apartats d'aquest mòdul.

Lectura recomanada

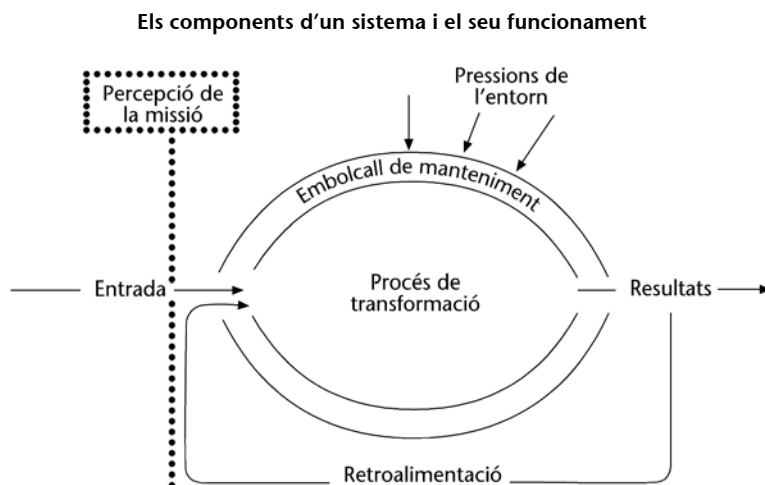
La planificación lingüística y el cambio social, de Robert L. Cooper (1989; edició espanyola de 1997) es pot considerar ja un clàssic de la **planificació lingüística** moderna, i evidentment en recomanem la lectura global. Pel que fa al **canvi social**, remetem en concret al seu capítol 8 ("El cambio social").

Vegeu la "Lectura 3" (R.L. Cooper, 1997, pàg. 216-217), que trobareu reproduïda en volum de documents de lectura associats a l'assignatura.

proposa, i també els mecanismes d'avaluació i eventual rectificació que s'han de pre-veure: vet aquí els diferents elements de què es compon, com veurem, un **procés de planificació modern**.

Des d'aquest punt de vista, la **planificació lingüística** no és res més que un tipus –el relacionat amb la política lingüística– del que coneixem com a **planificació estratègica**, la qual, al seu torn, és la versió actual, complexa i dinàmica, de la planificació *tout court*, que es considera que va aparèixer com a tal vers la dècada de 1930 en el si d'algunes empreses i, alhora, de determinades institucions de govern, molt possiblement com a instrument vàlid en la lluita contra la crisi econòmica derivada del famós *crack* de la borsa de 1929.

Ara bé, de menes de planificació n'hi ha diverses, inclosa la planificació centralitzada, que caracteritzà els totalitarismes estalinista i maoista, o la mera planificació pressupostària, típica dels gabinets economicocomptables dels governs occidentals capitalistes de mitjan segle XX, que era un instrument infinitament més simple que la seva versió actual. De fet, avui és gairebé inconcebible un procés útil de planificació que no pertanyi a la seva versió **estratègica**, és a dir, en què no s'entengui el conjunt del procés i totes les seves variables en funció d'uns objectius que estan determinats a partir d'una presa de decisions basada en l'anàlisi integrada del fenomen i del seu context. Car això, **integració** i **globalitat**, és el que caracteritza la planificació estratègica, al costat del dinamisme i l'obertura. Parteix, doncs, de la noció científica de **sistema**, que P. Collerette i G. Delisle (1988, pàg. 20) representen mitjançant la figura següent:

Font: P. Collerette; G. Delisle (1988). *La planificación del cambio* (pàg. 20, figura 1.2). Mèxic: Trillas.

D'altra banda, i tornant en particular a la **planificació lingüística**, convé afegir encara, almenys, les quatre qüestions següents:

a) Com veurem en capítols posteriors, hi ha diferents tipus de planificació lingüística, però la classificació bàsica és la que distingeix d'entrada entre la planificació del codi lingüístic (*corpus planning*) i la de la situació social de la llengua (*status planning*).

No confonguem canvi inercial...

.... –els efectes del qual podem voler evitar– amb canvi natural, concepció idealista –gairebé idíl·lica– que en sociologia esdevé inútil, atès que en tota situació hi ha una sèrie de forces que marquen el seu inherent dinamisme en una o altra direcció de futur.

Lectura complementària

Un bon resum dels trets, els elements i les fases d'una **planificació estratègica**, i ja referit particularment a l'àmbit *sociolingüístic*, és el que Isidor Marí va presentar el 1986 en el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i que està reproduït també dins T. Mollà i A. Viana, 1991, pàg. 189-193.

Nota

La terminologia del ram fa servir justament l'expressió **objectius estratègics**.

Dinamisme i obertura

La planificació estratègica s'ha de concebre com un procés viu i permanentment obert a tots els seus agents, que mai no es tanca de manera definitiva sinó que es reinicia a partir de l'avaluació dels resultats parcials, en forma de *feedback* o retroalimentació.

b) Són múltiples i no sempre coincidents les possibles definicions de *planificació lingüística*; Robert L. Cooper n'arriba a col·leccionar una dotzena, provinents de diferents autors, des de E. Haugen fins a J. Fishman, passant per J. Rubin, B.H. Jernudd i Das Gupta (vegeu R.L. Cooper, 1997, pàg. 42-43), però finalment opta per oferir-ne una de pròpia (que reproduïm al marge, i en aquest cas traduïda).

c) Són vàlids per a la planificació lingüística, en general, els passos, conceptes i elements a què hem al·ludit abans en relació amb la planificació estratègica; tanmateix, en ulteriors apartats tornarem sobre aquest punt.

d) Així com hem pogut vincular l'ecolingüística amb la política lingüística, fóra possible relacionar-hi també la planificació lingüística, la qual d'altra banda ha estat vinculada a la sociologia de la llengua i especialment a la lingüística aplicada (vegeu R.L. Cooper, 1997, pàg. 56-59).

2.3. Diferència i interrelació entre política lingüística i planificació lingüística

Hi ha tota una història de confusions terminològiques i conceptuals entre *política lingüística* i *planificació lingüística*, ja des de llur aparició en el panorama sociolingüístic, al llarg de la segona meitat i sobretot el darrer terç del segle XX. Ni tan sols no ha faltat qui, amb arguments, les ha identificades plenament, arribant doncs a concebre la **política lingüística** com la previsió de mesures tendents a intervenir en –per exemple– un procés d'estandardització (cas típic de planificació lingüística) o, per contra, la **planificació lingüística** com l'actuació per part dels governs en matèria de llengua (àmbit propi, en principi, de la política lingüística).

A grans trets, i tot i reconèixer que la seva interrelació és tan estreta que pot arribar a la interdependència, podem designar com a **planificació lingüística** una intervenció tècnica en els afers sociolingüístics, mentre que reservem el terme **política lingüística** d'una banda per a les esferes de decisió (determinació d'objectius, etc.) i d'altra banda per a l'aplicació factual de les mesures previstes justament en aquella planificació tècnica i derivades al capdavant de les decisions polítiques inicials.

Això ens duu, per tant, a una altra (freqüent) confusió, en aquest cas entre els dos moments o les dues accepcions possibles de *política lingüística*, que en anglès no és o no hauria de ser tal, ja que hi ha dos termes diferenciats: mentre **language policy** al·ludeix a les decisions macropolítiques (l'orientació global del procés, la determinació del seu sentit; per exemple, la voluntat de dur a terme la normalització d'una llengua minoritzada, o la codificació d'una varietat lingüística fins llavors merament oral), es coneix amb el nom de **language politics** l'aplicació final, efectiva, de les mesures pertinents (i és clar que just entremig hi hauria d'haver la planificació adient).

“Una tretzena definició”

“La **planificació lingüística** engloba els esforços conscients per influir en el comportament de les altres persones respecte de l'adquisició, l'estructura o l'assignació funcional dels seus codis lingüístics.”
(R.L. Cooper, 1997, pàg. 60.)

Lectura complementària

Ha estat modernament James W. Tollefson (en el llibre *Planning Language, Planning Inequality*, 1991) qui ha renovat la perspectiva sobre la interrelació entre política i planificació lingüístiques, gairebé fins al punt de fer-ne desaparèixer els límits. Vegeu també X. Lamuela (1994, pàg. 89-93), que en fa un intel·ligent resum crític.

Vegeu la “Lectura 4” (E. Boix i F.X. Vila, 1998, pàg. 274-275), reproduïda en el volum de documents de lectura del material associat a aquesta assignatura.

Abans hem al·ludit a la política i a la planificació lingüístiques com les dues cares d'una mateixa moneda.

R.L. Ninyoles (1989, pàg. 47)...

... (recordeu que l'original és de 1975) ja esmentà expressament els termes anglesos, no sinònims, de *language policy* i *language politics*.

Per tant, tenim una seqüència “lògica” (que no sempre es compleix!) en què un procés històric d'aquest tipus s'estructura en tres processos successius (i cadascun d'aquests, a més, en les seves fases particulars):

- 1) decisió política inicial (*language policy*),
- 2) planificació tècnica vinculada (*language planning*) i
- 3) aplicació de les mesures previstes (*language politics*).

Vista aquesta imbricació, s'entén millor, potser, la freqüència amb què afeccionats i especialistes converteixen en equivalents els termes de què estem tractant: només cal ampliar la noció de planificació lingüística fins a les seves bases inicials i, d'altra banda, fins a les seves conseqüències últimes en forma de fets (actes administratius, etc.) perquè aquest rètol englobi la política lingüística en els seus dos vessants. A l'inrevés, només cal tenir una visió àmplia de la política lingüística (és a dir, política no sols com a gestió dels afers públics i presumptament traducció en realitats desitjables d'unes idees col·lectives, sinó com la integritat dels processos que s'hi relacionen) per convertir en gairebé innecessària l'etiqueta de planificació, subsumida en la de política.

Al cap i a la fi, com escriví Rafael L. Ninyoles, “el procés de planificació lingüística es vincula a l'àrea de les decisions polítiques” (R.L. Ninyoles, 1989, pàg. 111). Ara bé, immediatament a continuació (en el paràgraf següent) matisà:

“Però això no vol significar que tot tipus de planificació en el domini de la llengua comporte una decisió política oficial, ja que hi ha àrees, subordinades a la funció normativa del govern, que escapen a la seua intervenció directa. Ens cal distingir, doncs, els diferents tipus de solucions organitzades als problemes lingüístics.”

R.L. Ninyoles (1989). *Estructura social i política lingüística* (pàg. 111-112). Alzira: Bromera.

Efectivament, no hem de caure en el simplisme de creure que només hi ha política i planificació lingüístiques en l'àmbit públic, ni que tota intervenció política és fruit d'una veritable planificació programada amb detall, car hi ha, com veurem tot seguit, tipus diferents de política lingüística i també tipus diferents de planificació lingüística.

2.4. Tipus bàsics de política lingüística

Tal com s'ha apuntat anteriorment, una primera divisió fonamental en la política lingüística es pot establir segons els seus responsables, de manera que, a partir d'una distinció bàsica entre els àmbits **públic** i **privat** (que, tanmateix, sovint solen cooperar i que fins es poden integrar coresponsablement en un mateix procés), podem arribar a trobar almenys sis tipus de política lingüística, representats en l'esquema següent:

Lectura recomanada

Vegeu la referència següent: T. Mollà; A. Viana (1991). *Curs de sociolingüística*, 3 (pàg. 151). Alzira: Bromera. Aquests autors, parlant en aquest cas de la planificació, distingeixen semblantment entre la cívica i la institucional.

Àmbit	Tipus de política lingüística	Exemples
a) públic	1. Supraestatal o internacional 2. Estatal 3. Infraestatal (p. ex.: autonòmica o fins municipal) 4. Parapública	Unió Europea, ONU, UNESCO, etc. Espanya, França, Itàlia, Estats Units, Índia, etc. Catalunya, Quebec, Astúries; Gibraltar; la Vall d'Aran; Barcelona, Brussel·les, etc. Universitats, acadèmies (IEC, RAE), etc.
b) privat	5. Empresarial 6. Associativa	Coca-cola, la Caixa, Pans&Co, Ford, etc. Òmnium Cultural, la Bressola, ONCE, etc.

No cal dir que, en la mesura que dues de les eines principals de la política lingüística són el dret lingüístic (legislació en els seus diferents rangs: lleis, decrets, ordres, reglaments, etc.) i els altres instruments de govern (pressupostos, funcionaris, canals, etc.), és la política exercida en el nivell 2 (i, eventualment, en el 3 o en la resta de l'àmbit públic) la que té més força i, doncs, més possibilitats d'èxit. No cal dir, tampoc, que la situació ideal és aquella en què tots sis nivells (és a dir, tots els agents possibles) i el conjunt o una gran majoria de la població afectada convergeixen en uns mateixos objectius, situació que tanmateix només se sol donar en determinades circumstàncies sociohistòriques (independències nacionals com les que seguiren la fi de la Primera Guerra Mundial o la desintegració de la Unió Soviètica, per exemple), ja que, contra el que molts activistes creuen (catalans inclosos), les situacions de conflicte lingüístic (o multilingüisme inestable) són extraordinàriament freqüents arreu del planeta, i no sols a l'època contemporània sinó tot al llarg de la història.

Podem recordar just en aquest punt una altra divisió –dins l'àmbit públic–, proposada en 1986 per Vicent Pitarch com a paral·lel de l'existència de comunitats autònomes (ço és, independents pel que fa a llurs decisions) i comunitats captives (és a dir, dependents en una mesura o altra) a què havia al·ludit l'americà Cobarrubias: parlava el sociolingüista valencià de **política lingüística hegemònica** enfront de política lingüística **delegada** (condicionada, subordinada). En concret, la primera fóra la “pròpia d'una societat políticament capaç de dotar-se de política lingüística d'acord amb les exigències intrínseques de la seua llengua” (V. Pitarch, 1988, pàg. 66).

En relació amb això darrer, trobem una altra possible classificació elemental de la política lingüística: la que distingeix entre una actitud **tecnocràtica** i aparentment asèptica (lligada sovint amb la planificació lingüística d'alguns experts contractats en l'àmbit internacional) i una actitud molt més **compromesa** (normalment “des de dins”) amb els valors i els desitjos de la comunitat afectada (E. Boix; F.X. Vila, 1998, pàg. 274 en diuen *enfocaments més polítics i participatius*):

Malgrat tot, sembla indubtable que encara avui en dia la principal divisió tipològica que es pot establir en l'àmbit internacional dins la política lingüística (i sobretot en la de l'àmbit estatal) és la que es basa en els seus dos grans principis: ens referim, naturalment, al clàssic dilema entre personalitat i territorialitat, sobre el qual tornarem més endavant (en el mòdul “Els drets lingüístics en els estats plurilingües”). En mots de Rafael L. Ninyoles, que és qui a mitjan de la dècada de 1970 va introduir aquests conceptes entre nosaltres, es poden definir així:

“Una política basada en el *principi de personalitat* dels drets lingüístics garanteix a l'individu determinats serveis en la seua llengua, independentment del lloc on es trobe. El criteri de la *territorialitat* consisteix a limitar a certes regions definides el dret a beneficiar-se dels serveis públics en la pròpia llengua, que hi manté una alta prioritat.” R.L. Ninyoles (1989). *Estructura social i política lingüística* (pàg. 111-112). Alzira: Bromera.

Admeses les divisions tipològiques anteriors, però, bé caldrà introduir-hi encara una altra variable, la qual és tant o més una pressuposició com un fet previ, obvi i paradoxalment oblidat: la certesa que no totes les polítiques lingüístiques (però potser sí totes les planificacions lingüístiques) tendeixen a una **normalització lingüística**, sinó que n'hi ha de clarament **glotofàgiques** (és a dir, l'objectiu de les quals, assimilista, és la substitució o anihilació d'una llengua, freqüentment dins les fronteres del mateix estat). Foren un clar

Qüestió de to?

Val a dir que no sempre la sociolingüística i la política lingüística catalanes han sabut trobar el punt d'equilibri entre l'apassionament del combat conjuntural i el rigor científic d'una visió global, analítica, dels processos històrics afins al que viu la nostra comunitat des de fa uns quants segles.

Lectura recomanada

És bàsica la lectura del capítol 7 (“Tendències fonamentals de la política lingüística”) d'R.L. Ninyoles, 1989, pàg. 117-129.

Llegiu la “Lectura 5” (R.L. Ninyoles, 1989, pàg. 126-129) del volum de documents de lectura associat a aquesta assignatura.

Els principis de personalitat i...

... territorialitat lingüística havien estat formulats ja a la dècada de 1960, sobretot –no pas per casualitat– en l'àmbit canadenc, tot i que llur aplicació legislativa remunta temps enrere: vers 1930 a Bèlgica i més antigament encara a Suïssa, país la tradició lingüística del qual se'n pot considerar la inspiradora.

exemple d'aquestes darreres les polítiques dels diferents governs de l'Estat francès (sobretot de la Revolució ençà) o les de força altres de l'Europa occidental o l'oriental (Grècia, Turquia, etc.). A ningú no se li escapa, d'altra banda, que a voltes aquestes dues tendències antagoniques mantenen un significatiu paral·lelisme, respectivament, amb la política lingüística explícita (mesures fetes públiques i planificació en conseqüència) i el que s'ha anomenat política lingüística **implícita** (recordem "el efecto sin que se note el cuidado" dels consellers de Felip V).

És a aquesta darrera que al·ludeixen E. Boix i F.X. Vila en recordar que "molt sovint una política es caracteritza per l'absència de decisions o d'intervencions explícites" i que certament "aquesta inhibició sol afavorir alguna de les parts implicades" (E. Boix; F.X. Vila, 1998, pàg. 274).

2.5. Tipus bàsics de planificació lingüística

Està actualment establert i comunament acceptat que són essencialment dos els tipus de planificació lingüística que es duen a terme: la planificació de l'**estatus** i la planificació del **corpus** d'una llengua (o varietat lingüística), respectivament conegudes, tot sovint, mitjançant els corresponents rètols originals anglesos, *status planning* i *corpus planning*.

Des del punt de vista cronològic fou aquest darrer, el del **corpus**, el primer tipus de planificació lingüística que va aparèixer, i en realitat es pot considerar que es practicava ja *avant la lettre*, és a dir, abans que entre 1959 i 1969 el sociolingüista Einar Haugen en posés en circulació el terme, i abans també que vers 1971-1973 un altre grup de sociolingüistes nord-americans, enquadrats en l'anomenada escola de Hawaii, donessin cos al que s'ha conegut com a tendència tecnocràtica de la planificació.

Efectivament, uns i altres tenien en comú una preocupació central per la codificació i/o estandardització dels idiomes sobre què treballaven; i si sovint compartien així mateix una visió "des de fora" marcadament asèptica, no deixa de ser cert que, tret justament d'aquesta característica, la seva missió no resulta pas gaire llunyana de la que dugueren a terme, pel que fa al català, durant el primer terç del mateix segle xx, l'IEC i en particular Pompeu Fabra: estudiar, establir i difondre una ortografia i una gramàtica unificades i un lèxic bàsic normatiu, amb un caràcter diasistemàtic prou marcat per permetre'n l'ampliació quantitativa i qualitativa al llarg del temps. És similar al que havien fet, també abans, llengües com el txec o el finès, i, encara abans, entorn d'acadèmies o no, les llengües de cultura "majors" (anglès, rus, alemany, francès, espanyol...).

En definitiva, resulta evident que de primer es féu atenció al treball sobre el codi lingüístic, i que, entrats en la segona meitat del segle xx, quan aparegué la noció de *planificació lingüística* aquesta es referia primordialment a la planificació formal o del corpus de la llengua.

Només en un segon moment s'aplica la noció fent-hi entrar la segona branca: la **planificació funcional** o de l'estatus, és a dir, la que té com a missió ampliar les normes d'ús de la comunitat en relació amb la varietat implicada, o, el que és el mateix (en perspectiva inversa), incrementar les funcions i els contextos en què aquesta varietat és emprada amb eficàcia per la comunitat a què pertany (i que sovint defineix).

En la versió espanyola...

... d'R.L. Cooper (1997, pàg. 44-45) aquests conceptes reben respectivament el nom de planificació funcional i planificació formal, i estan desenvolupades al llarg dels capítols 5 i 6 d'aquest manual, tot de lectura bàsica.

Einar Haugen

Nord-americà d'origen noruec, fou de primer conegut pels seus estudis sobre el complex procés de codificació de la llengua noruega moderna.

A Hawaii es publicà, el 1971...

... un primer llibre col·lectiu d'aquest grup, a cura de Joan Rubin i Björn H. Jernudd, amb l'expressiu títol *Can Language Be Planned?* i el no menys clar subtítol *Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. A partir de la descolonització del Tercer Món foren paradigmàtics en aquest camp casos com els de Tanzània, Etiòpia o Indonèsia.

Lectura complementària

Per al cas català, podeu consultar amb profit el text següent:

X. Lamuela; J. Murgades (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.

Planificació i estatus

Tanmateix, són ja del final de la dècada de 1960 alguns treballs de l'alemany Heinz Kloss en què introdueix la idea de planificació també de l'estatus d'una llengua.

Es tracta, doncs, de dues labors i de dos objectius prou diferenciables: una cosa és dotar de codi normatiu unificat i fins d'**estàndard** modern una varietat lingüística que abans no en disposava, i una altra és aconseguir que la seva comunitat, ateses les múltiples condicions historicopolítiques i psicosocials que hi solen concórrer, en faci un ús efectiu i arribi a ampliar les funcions d'aqueixa varietat en àmbits on fins aleshores imperava l'ús d'una llengua al·lòctona (per exemple: estatal o colonial).

Això no obstant, pràcticament tots els estudiosos i els manuals sobre el tema remarquen també que, en realitat, l'actuació en un sentit té influència sobre l'altre, és a dir, que una extensió dels usos (funcional) requereix una adequació del codi (terminologia, per exemple) i, recíprocament, una codificació sòlida acostuma a comportar un increment funcional. Un procés d'estandardització socialment acceptat i políticament reforçat, posem per cas, permet l'extensió dels usos de la varietat en qüestió (mitjans de comunicació, ensenyament, vida pública en general...) i això al seu torn desemboca en un increment del seu prestigi, etc. Una seqüència prou lògica teòricament i, a la pràctica, no pas estranya: les normalitzacions han començat molt o poc per les corresponents normativitzacions. Ara bé, això no ens ha d'induir a creure que no pot existir un procés de planificació de l'estatus que no inclogui o que no estigui immediatament precedit d'una planificació del corpus; al contrari, és perfectament concebible que calgui estendre els usos d'una llengua en un determinat context, i que tanmateix aquesta llengua ja compti (perquè viu en situació plena en un altre territori, per exemple) amb un codi normatiu i un registre estàndard prou establerts, vehiculats i coneguts.

Fet i fet, però, poques llengües se salven, en algun indret o altre del planeta, de la necessitat d'una intervenció planificadora (i política) per restablir o simplement aconseguir un estatus superior al que determinades circumstàncies li han imposat. Potser constitueixen una excepció tan sols les llengües dels grans imperis del segle xx (anglès, rus i xinès), a les quals es podrien afegir, amb matisos i per raons diverses, el japonès i l'àrab; per contra, no cal anar a raure al cas de llengües notòriament minoritzades (català, occità, basc, gal·lès, etc.), corresponents a països sense estat (Andorra no hi fóra sinó un altre illot d'excepció), sinó que fins i tot algunes grans llengües internacionals, que en múltiples territoris són les que per llur expansió entren en conflicte amb les respectives llengües autòctones, poden en altres indrets veure's amenaçades fins al punt de requerir l'auxili dels polítics i els planificadors. Vegeu-ne els casos següents, prou il·lustratius:

- a) el **castellà** o **espanyol** a Puerto Rico, i eventualment a Gibraltar;
- b) el **francès** al Quebec i altres llocs d'Amèrica, o a la vall d'Aosta;
- c) l'**alemany** al Sud-Tirol, a Alsàcia o a la regió sud de Dinamarca.

Codificació i estandardització...

... són nocions a voltes emprades com a equivalents, cosa que resulta imprecisa; d'acord amb X. Lamuela (1987, pàg. 67), "es podrà dir que una llengua ha passat per un procés d'estandardització quan disposi d'una varietat reconeguda amb valor d'ús general i dotada de caràcter referencial". Consulteu també el darrer paràgraf d'E. Boix i F.X. Vila (1998, pàg. 300), que hi remet, i també G. Biliboni (1997) i C. Castellanos (2000).

Fins i tot una llengua potent com l'àrab...

... té illots territorials on està clarament en situació minoritzada, com per exemple, Ceuta, ciutat magribina de llengua àrab sota administració espanyola, on l'espanyol és l'única llengua oficial i domina en les relacions socials.

3. Objectius, elements i fases de la política i la planificació lingüístiques

Havent-nos aproximat en els temes anteriors a les nocions de *política i planificació lingüístiques*, convé ara, tal com s'hi ha anunciat, aprofundir-hi sistematitzant-ne les informacions més rellevants. Ho farem per mitjà de tres vies, cadascuna de les quals permet de resseguir amb un cert detall què són i què poden ser la política i la planificació lingüístiques dins l'àmbit de la sociolingüística actual: els seus objectius, els seus elements i les fases de la seva realització, les quals, a més, impliquen fer esment de diferents models.

3.1. Els objectius de la política lingüística

Ens referirem, efectivament, als objectius de la **política** lingüística, i no caldrà ja dedicar un capítol especial als de la planificació, atès que, com hem vist en el seu moment, no sols política i planificació lingüístiques sovint es confonen o en tot cas s'interrelacionen profundament, sinó que, fins i tot quan les podem distingir amb una certa claredat, haurem de convenir que és a l'àmbit de la política lingüística que correspon la presa de decisions, les quals es formulen o es poden traduir en els objectius del conjunt d'un procés –la seqüència del qual, recordem-ho, és: 1. política decisòria (*policy*), 2. planificació tècnica (*planning*) i 3. política factual (*politics*).

Un primer repertori aproximatiu dels possibles objectius ens l'ofereix Xavier Lamuela, mitjançant set àmbits d'intervenció (vegeu X. Lamuela, 1994, pàg. 94):

- a) Promoció de l'aprenentatge de segones llengües amb valor vehicular.
- b) Promoció del cultiu i la difusió d'una llengua estatal.
- c) Codificació i promoció d'una llengua per promoure-la a àmbit estatal.
- d) Afavoriment de la redistribució funcional de les varietats d'una llengua.
- e) Protecció i/o promoció d'una llengua subordinada autòctona.
- f) Protecció i/o promoció de llengües de grups immigrants.
- g) Cultiu i transmissió de llengües sectorials específiques.

No en difereixen gaire E. Boix i F.X. Vila (1998, pàg. 282-283), per a qui els objectius possibles es poden desglossar, tot respectant la clàssica divisió entre corpus i estatus, en sis línies: 1. normativització, 2. depuració lingüística, 3. elaboració estilística, 4. reformes lingüístiques, 5. oficialització i 6. promoció de l'ús d'una varietat. És clar que són les dues últimes les lligades a l'estatus, mentre que les quatre anteriors fan referència directament al corpus lingüístic.

D'altra banda, els mateixos autors, basant-se en part en un article d'Albert Branchadell, estableixen tres nivells (màxim-mitjà-mínim) pel que fa en particular als possibles objectius d'una comunitat lingüística minoritzada, i ho fan desglossant-los entre objectius polítics (legals i glotopolítics) i objectius més estrictament sociolingüístics, de manera que, encreuant les dues variables, obtenim sis objectius possibles, que, d'altra banda, donen la mesura de

Quant a la temporització...

... és usual plantejar els objectius en una triple cadència i distingir entre objectius a curt termini, a mitjà termini i a llarg termini. Aquests darrers solen coincidir amb els objectius finals o generals, mentre que els que s'han d'assolir gradualment al llarg del procés reben sovint el nom d'objectius específics (vegeu P. Colletterie; G. Delisle, 1988, pàg. 93-98).

Lectura complementària

Com a ampliació remetem directament a la lectura de l'apartat 7.1.2.4 del manual d'E. Boix i F.X. Vila (1998, pàg. 282-283), on, a més de les explicacions pertinents, hom trobarà al·lusions a l'estandardització (vinculada al punt 1) o a la terminologia (vinculada al punt 3).

Comunitat minoritzada...

... és aquella la llengua de la qual no exerceix algunes o moltes de les seves funcions bàsiques, o que manca en algun dels seus possibles nivells, a causa de la presència d'una llengua al·lòctona que ocupa aquests espais, sovint amb caràcter oficial.

la diversitat d'accepcions que pot prendre el terme *normalització lingüística* (vegeu E. Boix; F.X. Vila, 1998, pàg. 319-323):

Objectius polítics i jurídics

- a) Mínim: possibilitat d'ús legal de la llengua minoritzada en tots els àmbits per part dels ciutadans que ho desitgin.
- b) Mitjà: declaració d'oficialitat de la llengua pròpia minoritzada, afectant les institucions.
- c) Màxim: oficialització única en l'àmbit territorial de la llengua autòctona.

Objectius sociolingüístics

- d) Mínim: ocupació de tots els àmbits dins la comunitat de parlants.
- e) Mitjà: bilingüització dels al·loglots (sumada a l'objectiu mínim).
- f) Màxim: (re)integració lingüística dels al·loglots fins a nativitzar entre ells la llengua autòctona (adopció i transmissió generacional).

Altres autors, lògicament, han sistematitzat de manera diferent aquestes qüestions. El sociolingüista Isidor Marí, per exemple, formulà el 1991 (en un temps en què ocupava un alt càrrec de la Direcció General de Política Lingüística catalana) un decàleg que, més que pròpiament uns objectius a assolir, exposava els fonaments a partir dels quals Catalunya podria arribar a la tan invocada *normalització*. El titulava precisament "Deu bases per a un nou model de normalització lingüística", i aquestes deu bases són les següents (vegeu I. Marí, 1992, pàg. 40-49):

1. Un projecte majoritari integrat a les principals transformacions de la societat.
2. Uns principis jurídics universalment vàlids: el plurilingüisme igualitari.
3. Una direcció unitària, global i sistemàtica del procés de normalització lingüística.
4. Una consciència lingüística favorable.
5. Una llengua estandarditzada i apta per a tots els usos especialitzats.
6. Una difusió general dels coneixements lingüístics.
7. Un enfocament sectorialitzat i segons prioritats.
8. Una coordinació creixent entre tots els territoris de llengua catalana.
9. Un estatus igualitari en el marc estatal.
10. Una comunitat lingüística plenament reconeguda a Europa i arreu del món.

Per la seva banda, X. Lamuela (1994, pàg. 104) estableix "cinc processos interactius que defineixen el procés d'expansió d'una llengua subordinada", els quals processos són precisament simètrics o contraris als que "caracteritzen la regressió de les llengües". Podem reflectir-ho en un esquema com aquest:

Trets d'un procés d'expansió	Àmbit	Trets d'un procés de regressió
Extensió de l'ús	Ús de la llengua	Retracció de l'ús
Inclusió de nous àmbits de definició	Definició de la realitat	Pèrdua d'àmbits de definició
Expansió i estabilització del sistema	Sistema estilístic	Contracció i fragmentació del sistema
Adopció de noves normes	Normes d'ús	Augment de les restriccions sobre normes
Increment i consolidació dels valors	Valoració i identitat	Reducció del valor i de les connotacions

Esmentem, per acabar, la dotzena d'objectius que R.L. Cooper (1997, pàg. 122-144) compila a partir de treballs previs (sobretot d'un clàssic estudi de W. Stewart)

Lectures complementàries

Sobre *normalització lingüística* podeu consultar els llibres següents:

L.V. Aracil (1982). *Papers de sociolingüística* (pàg. 23-38). Barcelona: La Magrana.

A. Branchadell (1987). "Normalització lingüística: el concepte". *Límits* (núm. 3, pàg.21-44). Barcelona.

A. Bastardas; J. Soler (1988) (ed.). *Sociolingüística i llengua catalana* (pàg. 187-230). Barcelona: Empúries.

M. Prats i altres (1990). *El futur de la llengua catalana* (pàg. 13-28). Barcelona: Empúries.

Lectures complementàries

Podeu consultar també els següents:

T. Mollà; A. Viana (1991). *Curs de sociolingüística*, 3 (cap. 3, pàg. 99-133). Alzira: Bromera.

X. Lamuela (1994). *Estandardització i establiment de les llengües* (pàg. 99-106). Barcelona: Edicions 62.

Branchadell (1996). *La normalitat improbable. Obstacles a la normalització lingüística* (pàg. 17-27). Barcelona: Empúries.

E. Boix; F.X. Vila (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana* (pàg. 314-326). Barcelona: Ariel.

Tanmateix X. Lamuela és crític...

... amb l'ús actual del terme *normalització* i, mirant d'acostar-lo al de *planificació*, proposa l'expressió *establiment d'una llengua*, que defineix d'una manera extremament sintètica, en part vinculada al concepte de *discriminació lingüística* (al qual ja ens hem referit abans): "el procés d'establiment d'una llengua dins una societat modernitzada és el que li atorga la funció discriminant principal" (X. Lamuela, 1994, pàg. 108).

i de collita pròpia, en relació amb el que anomena *planificació funcional* de la llengua, és a dir, la intervenció tècnica i política sobre l'estatus:

1. Oficialització estatal (p. ex.: en casos de canvi del marc polític).
2. Oficialització subestatal (provincial o regional).
3. Promoció de la funció de comunicació comunitària en un marc multilingüe (p. ex.: en casos com el de l'hebreu o el suahili).
4. Dimensió internacional (difusió en general i eventual oficialització supraestatal).
5. Capitalitat (valor afegit de la difusió d'una varietat en el centre de poder estatal).
6. Identificació grupal a partir del coneixement i l'ús d'una llengua.
7. Dimensió educacional (en un àmbit o altre: local, regional, estatal...).
8. Introducció almenys com a assignatura d'una determinada llengua.
9. Promoció del conreu literari i acadèmic d'una llengua.
10. Dimensió religiosa.
11. Difusió pels mitjans de comunicació de masses.
12. Extensió de l'ús en l'àmbit del treball.

3.2. Els elements de la política i la planificació lingüístiques

Tota proposta seriosa de planificació lingüística, i també de fet qualsevol planificació en sentit ampli (incloent, doncs, les fases polítiques i les tècniques o de planificació en sentit estricte), ha de determinar amb precisió, al costat dels seus objectius (vegeu l'apartat "Els objectius de la política lingüística"), els elements que hi han d'intervenir: principalment, els agents i els mitjans, a més de l'anàlisi de tots els condicionants que poden influir en el procés (punt de partida, contextos de tota mena, resistències al canvi, etc.).

Sistematitzar aquests elements ha estat una de les tasques fonamentals dels estudis sobre planificació. Són, al capdavant, les set qüestions que, encapçalant sengles apartats de la primera part del capítol 4 del seu manual, planteja Robert L. Cooper (1997, pàg. 75-91): qui – adopta – què – quan – on – per què – com. Molt il·lustratiu – i un poc més explícit – és també l'esquema que el mateix autor proposa com a cloenda d'aqueix capítol 4, sota el títol "Un esquema explicatiu per a l'estudi de la planificació lingüística", i que segueix el guió següent (R.L. Cooper, 1997, pàg. 120-121): 1. quins agents – 2. tracten d'influir en quins comportaments – 3. de quines persones – 4. amb quines finalitats – 5. en quines condicions – 6. per quins mitjans – 7. mitjançant quin procés de presa de decisions – i 8. amb quins efectes.

Som, doncs, davant de models integrals de planificació, on tots i cadascun dels elements i de les fases han de ser previstos dins un marc seqüencial i segons uns objectius.

Sobre un d'aquests aspectes bàsics, el dels **agents**, fixen la seva atenció E. Boix i F.X. Vila en l'apartat "Els actors de la política lingüística" del seu manual, on aquest és tam-

Els dotze objectius d'R.L. Cooper...

... ocupen íntegrament, explicats i exemplificats, l'important capítol 5 de l'al·ludit manual d'R.L. Cooper (*La planificació lingüística y el cambio social*), al qual remetem l'estudiant. Convé assenyalar, a més, que l'autor dedica també sengles capítols (el 6 i el 7, respectivament) a la planificació formal de la llengua (corpus) i a la planificació específica de l'adquisició d'una llengua, però que el seu nivell d'estructuració interna és força menor, de manera que renunciem a presentar-ne el contingut en forma d'esquema.

Lectura complementària

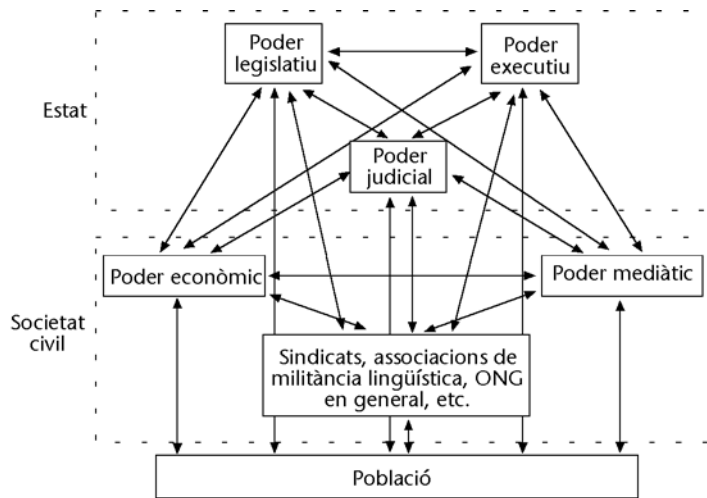
Sobre les resistències al canvi vegeu la referència següent:

P. Collette; G. Delisle (1988). *La planificació del cambio. Estrategias de adaptación para las organizaciones* (pàg. 103-115). Mèxic: Trillas.

També en la sociolingüística catalana...

... hom ha introduït aquestes nocions; per exemple, E. Boix i F.X. Vila (1998, pàg. 276) proposen una "guia de sis factors" (que, de fet, són set: mer lapsus) la qual "pretén facilitar l'anàlisi comparativa de les polítiques lingüístiques" i que, segons diuen explícitament, és en realitat una adaptació de la del mateix R.L. Cooper. I no gaire lluny es troba Albert Bastardas (1991, pàg. 76-77) quan proposa les dotze qüestions que hauria de tenir en compte un pla director global de normalització.

bé el títol del gràfic corresponent, que reproduïm tot seguit, ja que, a desgrat de la seva remarcable complexitat, té la virtut d'englobar els diferents agents que intervenen en aquests processos, interrelacionant-los absolutament, i establint una ja clàssica i ben raonable distinció entre l'àmbit estatal (els tres poders de l'estat modern) i la societat civil (vegeu E. Boix; F.X. Vila, 1998, pàg. 277):

Els actors de la política lingüística.
Font: E. Boix; F.X. Vila (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana* (pàg. 277, gràfic 1). Barcelona: Ariel.

Finalment, considerem que és ben il·lustrativa també la seqüència que planteja Kenneth D. McRae (dins A. Bastardas; E. Boix, 1994, pàg. 75-98) en forma de “cinc dimensions crucials” per a “l'establiment d'una política lingüística en societats multilingües”, i que són, en resum, aquestes:

- 1) Qui hauria de prendre les decisions en política lingüística? –aquesta és, segons K.D. McRae, “la més bàsica de les cinc qüestions”, i afecta temes com el caràcter unitari o federal de l'estat, l'equilibri entre majoria i minories, etc.
- 2) Qui hauria de rebre els serveis en la llengua X o Y? –les respostes a aquesta qüestió tornen a posar damunt la taula els principis de territorialitat i personalitat o l'assumpte de les capitals estatals.
- 3) Com s'haurien de proporcionar els serveis en la llengua X o Y? –i això comporta qüestions addicionals com canals i mitjans, amb una gran importància de l'estructuració d'alguns serveis específics.
- 4) En quins àmbits haurien de ser assequibles els serveis en la llengua X? –és qüestió, doncs, de determinar els àmbits concrets d'aplicació real d'una determinada política lingüística, en relació amb la qüestió dels drets, i és clar que s'hi han de considerar com a especialment rellevants l'educació i els mitjans de comunicació de masses.
- 5) En quina versió de la llengua X s'haurien d'oferir els serveis? –l'autor, per tant, introdueix també la variable formal lligada a les funcions, és a dir, allò que correspon a la planificació del corpus.

Com a atributs...

... d'aquests models podem esmentar la seva arrel lògica –que contrasta amb el seu caire eminentment pràctic– i el seu caràcter permanentment obert, circular i retroactiu.

Lectura complementària

Remetem els estudiants a la lectura íntegra d'aqueix apartat 7.1.2.1 (E. Boix; F.X. Vila, 1998, pàg. 276-280), ja que és ple de reflexions ben interessants. N'extraïem una mostra: “Cap política lingüística no pot estudiar-se de manera aïllada del seu context d'aplicació. El disseny de les polítiques lingüístiques té molt a veure amb la complexitat organitzativa de la vida dels estats moderns. Als estats democràtics, la definició de qualsevol política (lingüística) depèn de l'equilibri entre els diversos poders de l'estat, i no pas d'un de sol” (pàg. 278).

Com a conclusió...

... d'aquestes cinc dimensions, K.D. McRae (dins A. Bastardas; E. Boix, 1994, pàg. 96-97) proposa una “llista experimental de variables” que, tanmateix, no hi serveix un paral·lelisme directe, sinó que s'estructura, per mitjà de set blocs o aspectes, en 34 punts o, efectivament, variables.

3.3. Les fases i els models de la planificació lingüística

És pertinent que, abans de presentar les propostes de referència sobre planificació lingüística, fem esment –atès que n'és el marc teòric paradigmàtic i la font de què aquelles beuen– del que és un esquema general de **planificació estratègica**, amb les seves fases.

I ho farem recorrent un cop més a un dels manuals clàssics sobre la matèria, *La planificación del cambio* de P. Collerette i G. Delisle. Aquests autors plantejgen (1988, pàg. 53) que “el procediment del canvi planificat es pot resumir en **quatre grans fases**”, que són aquestes:

1. El diagnòstic de la situació prèvia insatisfactòria.
2. La planificació de la intervenció.
3. L'execució de l'acció.
4. L'avaluació de la intervenció.

Tanmateix, cadascuna d'aquestes fases es desglossa en elements menors, que poden ja correspondre a tasques concretes de la seva aplicació real. Així, segons els mateixos autors, el **diagnòstic** inclou (vegeu P. Collerette; G. Delisle, 1988, pàg. 53; n'oferim una versió adaptada) les tasques següents:

- a) L'acumulació de dades relacionades amb la situació.
- b) L'anàlisi de les dades.
- c) La focalització dels elements més significatius.

Pel que fa al que és pròpiament la fase de **planificació** de la *intervenció*, P. Collerette i G. Delisle (1988, pàg. 56-57) hi inclouen com a mínim:

- a) La definició dels objectius.
- b) L'elaboració de les estratègies.
- c) L'elecció dels mitjans d'acció.
- d) La identificació dels elements humans que hi estan involucrats.
- e) L'establiment d'un pla d'acció (inclosa la temporització a terminis).
- f) La preparació dels instruments necessaris per a l'acció.
- g) La preparació dels instruments de control i avaluació.

La fase d'**execució**, per la seva banda, és més unitària i conceptualment més senzilla: es tracta de dur a la pràctica el pla d'acció projectat anteriorment, amb la intervenció de tots els altres elements. Les seves dificultats i complexitats, doncs, es donen en una dimensió estrictament pràctica, i és en aquest sentit que “convé haver previst mecanismes de control que permetin de verificar periòdicament si es respecta o no el pla d'acció” i, per tant, si cal reconsiderar diagnòstic i planificació per tal de canviar de rumb (vegeu P. Collerette; G. Delisle, 1988, pàg. 61).

Finalment, la fase d'**avaluació** del procés (vegeu P. Collerette; G. Delisle, 1988, pàg. 62) té com a missió “descriure els resultats obtinguts, relacionar-los amb els objectius que s'havien fixat i esbrinar quins factors o fenòmens els expliquen”. D'aquesta manera –i això és important– “l'avaluació constitueix un

Entrant en un nivell de detall més gran...

... un **diagnòstic** complet hauria de preveure les característiques següents (vegeu P. Collerette; G. Delisle, 1988, pàg. 54-55): definir la situació insatisfactòria; comprovar i explicar la distància entre aquesta i la situació desitjada; preveure els impactes recíprocs entre el sistema sobre què es vol actuar i el seu entorn; detectar la percepció que tenen de la situació els individus afectats; quantificar els recursos disponibles dins el sistema; identificar els recursos i les parcialitats de l'agent del canvi; considerar la conjuntura general; i determinar el grau de permeabilitat al canvi que té el sistema.

Vegeu la “Lectura 6” (K.D. McRae, dins A. Bastardas i E. Boix, 1994, pàg. 96-97), reproduïda en el volum de documents de lectura associat a aquesta assignatura.

nou diagnòstic en tant que ofereix una nova imatge de la situació”, davant de la qual, en la mesura que els objectius no s’hagin assolit completament, els responsables del procés poden optar per modificar aquells objectius donant per bo el resultat, o bé dur a terme una nova planificació per tal d’aprofundir en el camí del canvi desitjat i previst.

Aquesta darrera opció, freqüent, implica de fet completar el *cercle* mitjançant el que es coneix com a **retroalimentació** (*feedback*) o reinici del procés –generalment a partir d’un punt sensiblement diferent, és clar, del de partida. Recordeu que ja abans hem al·ludit a aquesta mena de processos com un esquema circular i obert.

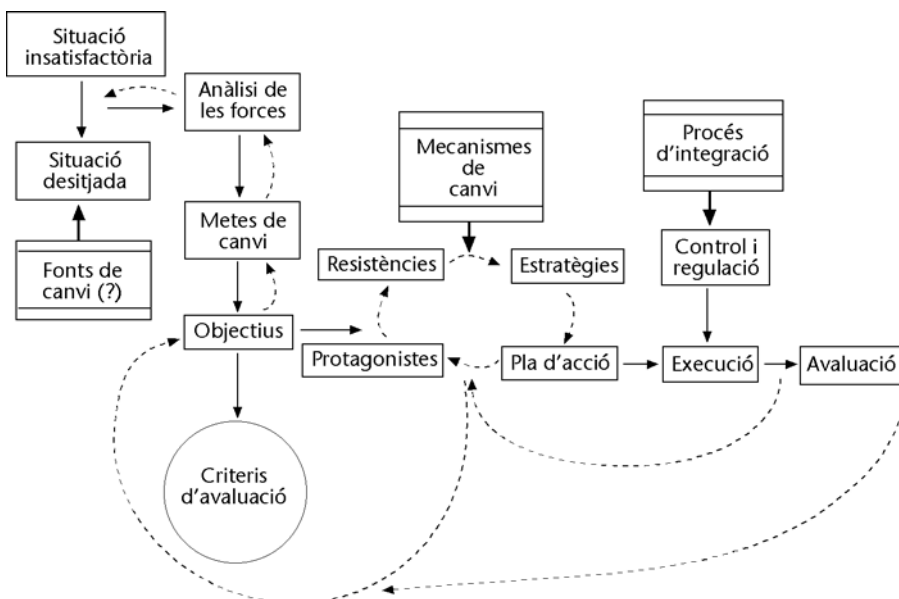
Es tracta, en definitiva, d’un treball en fases, que té molt a veure amb la concepció del **canvi planificat** com un sistema en què interaccionen múltiples elements i que al capdavall conté, organitzades, les característiques essencials de tot procés de canvi.

Canvi planificat...

... o planificació estratègica: es pot dir que hom empra com a equivalents aquests dos termes bàsics.

Aquest caràcter sistemàtic i cíclic de la planificació estratègica queda reflectit en un diagrama (o “esquema-síntesi”) com el següent, extret així mateix de P. Collette; G. Delisle (1988, pàg. 168)

Esquema-síntesi: el procediment de canvi planificat

Font: P. Collette; G. Delisle (1988). *La planificación del cambio* (pàg. 168, figura 11.2). Mèxic: Trillas.

Lectura complementària

Vegeu també P. Collette; G. Delisle (1988, pàg. 170-171), en què els mateixos autors estableixen amb 24 punts (i diversos subpunts) el **procediment d'un canvi planificat**.

Pel que fa ja concretament a la **planificació lingüística**, són diversos els *models* que s'han proposat (en l'àmbit internacional) almenys de 1966 ençà: com a mínim *tres* de prou diferents entre si, i fins a *sis* comptant-ne les variants i els precedents immediats (vegeu-ne el desglossament en el marge). Mirarem de presentar almenys els principals d'aquests models de planificació.

Una part significativa dels models estan recollits i, de vegades, traduïts o adaptats en la bibliografia catalana sobre la matèria. Així, en el *Curs de sociolingüística*, 3 de T. Mollà i A. Viana (1991, pàg. 146-148) es recullen tres d'aquests models: el d'E. Haugen (1966-1983), el

d'H. Kloss (1969) i el de J. Rubin (1971), i a més s'esmenten sense explicitar-los, al final, els de J.V. Neustupny' (1970) i J. Fishman (1973-1974), els quals, per contra, sí que trobem en altres obres. Per exemple, X. Lamuela (1987, pàg. 66-67) reproduceix –en anglès mateix– l'esquema de Haugen (1983), i el mateix autor (vegeu X. Lamuela, 1994, pàg. 122-123) el torna a donar –però ara adaptat al català–, i en aquest cas seguit del de J. Fishman, el qual, segons indica, partia justament de les aportacions prèvies de J.V. Neustupny.

Esmentem, en primer lloc –malgrat no ser cronològicament (1971) el primer model– l'esquema de **Joan Rubin**, ja que, com es pot veure fàcilment, manté un estret paral·lelisme amb aquelles quatre fases bàsiques de la planificació estratègica que acabem de veure seguint P. Colletette i G. Delisle. El resum que en fan T. Mollà i A. Viana (1991, pàg. 148), suficient, és aquest:

1. Investigació o indagació (*fact-finding*): recollida d'informació amb les variables a tenir en compte.
2. Establiment de la planificació (*planning*): formulació dels objectius, definició de les estratègies i anàlisi dels recursos.
3. Implementació o execució del pla (*implementation*).
4. Avaluació i eventual reformulació (*feedback*).

No gaire lluny d'aquest esquema –de fet, s'estructura també en quatre fases, i alguna sembla idèntica– hi ha el més clàssic dels nostres models: el d'**E. Haugen** (1966), el qual, tanmateix, és notòriament incomplet o insuficient des de la perspectiva d'una normalització lingüística global (formal i funcional), ja que es refereix en exclusiva a la planificació del corpus.

També sembla especialment referit a la planificació del corpus un tercer model, el que podríem anomenar de **Neustupny-Fishman**, al qual fa referència X. Lamuela (1994, pàg. 123) mitjançant un quadre i les subsegüents explicacions, que mirarem d'integrar en un esquema d'elaboració pròpia, la clau del qual és el paral·lelisme entre els quatre problemes i els quatre processos que els han de donar resposta:

Problema	Selecció Cal la tria d'un codi	Estabilitat Fixar el codi triat tenint en compte variables com temps, espai i registres	Expansió Augmentar el nombre d'opcions d'ús del codi	Diversificació Estils diferents dins el codi
Procés	Decisions Política oficial	Codificació Ortografia, gramàtica, diccionari, etc.	Elaboració Diccionaris especialitzats, terminologia, etc.	Cultiu Manuals d'estil, creació literària, etc.

En efecte,...

... hom ha assenyalat que el model d'E. Haugen (1966) no està destinat a situacions de multilingüisme, i menys encara de conflicte lingüístic entre una llengua autòctona i una d'al·lòctona, sinó a societats biduals –no oblidem que E. Haugen partia del cas noruec.

Cal considerar que fou l'alemany **Heinz Kloss** qui, el 1969 (vegeu T. Mollà; A. Viana, 1991, pàg. 147), va introduir dins l'àmbit de la planificació lingüística la distinció bàsica entre corpus i estatus, a la qual ja hem al·ludit en diverses ocasions al llarg d'aquest mòdul, tot i que fóra un altre cop Einar Haugen qui, al cap d'uns anys (1983), la reprendria per tal de modificar i

ampliar sensiblement el seu propi model, d'acord amb un esquema que reproduïm a partir de l'adaptació feta per E. Boix i F.X. Vila (1998, pàg. 297):

	Forma (política lingüística)	Funció (cultiu)
Societat (planificació social)	1. Selecció (procediments de decisió) a) Identificació de problemes b) Atribució de normes	3. Vehiculació (expansió educativa) a) Procediments de correcció b) Avaluació
Llengua (planificació de l'estructura)	2. Codificació (procediments d'homogeneïtzació) a) Grafització b) Gramaticalització c) Lexicalització	4. Elaboració (desenvolupament funcional) a) Modernització terminològica b) Desenvolupament estilístic

Fases de l'estandardització lingüística segons E. Haugen.

Font: E. Boix; F.X. Vila (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana* (pàg. 297, quadre 1). Barcelona: Ariel.

Per acabar, aturem-nos una mica en la darrera de les fases que inclouen alguns dels models de planificació lingüística (i, sens dubte, tot model de planificació estratègica general): l'**avaluació**, a la qual dediquen una atenció especial, un cop més, E. Boix i F.X. Vila (subcapítol 7.2.5, "L'avaluació"), fins al punt de diferenciar quatre tipus d'avaluació (vegeu E. Boix i F.X. Vila, 1998, pàg. 294):

1. L'avaluació sobre la identificació correcta de les necessitats.
2. L'avaluació de la idoneïtat de les mesures proposades.
3. L'avaluació sobre el procés de posada en pràctica d'allò previst.
4. L'avaluació final, conclusiva o de balanç.

A més, en relació tot just amb el darrer tipus (avaluació final), els mateixos autors proposen encara distingir els tres objectius possibles d'aquesta (vegeu E. Boix i F.X. Vila, 1998, pàg. 294-295):

- a) Els productes: dades (generalment les menys elaborades) sobre les conseqüències d'una actuació.
- b) Els resultats: dades que proporcionen informació sobre els efectes previstos.
- c) Els impactes: efectes no previstos explícitament per la planificació.

Un dels principals artífexs del pla general de normalització lingüística de la Generalitat (1993), Isidor Marí, considera, en canvi, que en parlar de l'impacte de les actuacions, hom es refereix a l'impacte de l'actuació dins la societat, contextualitzant-ne el resultat i mirant quin canvi social ha produït.

Referències bibliogràfiques

Com ja hem indicat, però, l'esquema d'E. Haugen (1983) abans fou recollit entre nosaltres per X. Lamuela, primer en anglès (1987, pàg. 66-67) i després ja en versió catalana (1994, pàg. 120-122). A més, també A. Bastardas (1996, pàg. 96-97) hi fa referència, i val a dir que al llarg de les pàgines subsegüents (97-106) en fa un notable desenvolupament –alhora paràfrasi i explicació– la lectura del qual recomanem.

Resum

Hem vist, d'entrada, que el concepte mateix de *comunitat lingüística*, més enllà de la seva caracterització filològica, comporta un seguit d'elements sociològics que el situen de ple en l'àmbit historicopolític; i hem vist, així mateix, que tenen un caràcter polític tant les intervencions sobre el fet lingüístic (p. ex.: regulació del multilingüisme, codificació i estandardització d'una varietat, etc.) com la mateixa funció social de la llengua, de manera que es pot afirmar que tot al llarg de la història de les cultures s'han donat la mena de fenòmens que avui qualifiquem com a **política lingüística**.

D'altra banda, ens hem fixat en el marc conceptual tant de la política lingüística com de la **planificació lingüística**, aquesta entesa com una fase tècnica d'elaboració de plans d'intervenció (amb totes les seves variables) i al capdavant com l'aplicació a l'àmbit sociolingüístic dels mètodes de la planificació estratègica. Pel que fa a la **política lingüística**, es pot entendre en un doble vessant: la presa de decisions segons els objectius (prèvia a la planificació pròpiament dita) i l'execució factual d'allò que ha estat decidit i planificat. Tanmateix, hem observat també que sovint la política i la planificació lingüístiques no sols s'interrelacionen estretament sinó que es poden arribar a fondre o confondre. I hem revisat, encara en relació amb la política i la planificació lingüístiques, els diferents tipus que n'hi ha d'ençà aproximadament 1960, que, tot i ser ben diversos, se solen englobar en dos tipus per cada banda: pel que fa a la política lingüística en situació de multilingüisme, els que deriven de l'aplicació del **principi de personalitat** i els que ho fan del **de territorialitat**; pel que fa a la planificació lingüística, la que se centra en la planificació formal o del **corpus** de la llengua (processos de codificació, estandardització, etc.) i la que, sense oblidar aquesta, inclou també la planificació funcional o de l'**estatus**.

Finalment, en el tercer capítol del mòdul hem repassat els diferents objectius i elements (és a dir, agents, mitjans, condicions, etc.) i les diferents fases de la planificació lingüística, la qual cosa implica analitzar els seus principals models teòrics, des de la simple transposició a l'àmbit lingüístic de les quatre fases bàsiques de tota planificació estratègica (diagnòstic, planificació, execució i avaluació) fins als models que, com ja s'ha apuntat, integren la planificació del corpus i la de l'estatus de la llengua, interrelacionant els seus elements i, en especial, els seus efectes.

Activitats

1. Assageu d'elaborar l'esquema complet (només un esquema, tanmateix) d'un pla de normalització lingüística sectorial, referit idealment a un àmbit concret (p. ex.: l'increment de la presència del català al cinema, l'exigència del coneixement de la llengua als jutges i funcionaris judicials, l'ensenyament pràctic de la llengua catalana als nous grups d'immigrants, etc.), i principalment mireu de no oblidar cap dels elements i cap de les fases fonamentals d'un procés de planificació estratègica (vegeu els apartats "Marc específic de la planificació lingüística", "Els elements de la política i la planificació lingüística" i "Les fases i els models de la planificació lingüística" d'aquest mòdul, i també la bibliografia que s'hi inclou).

2. Elaboreu, a partir del llibre de Jesús Tuson (2001), *Una imatge no val més que mil paraules*, Barcelona: Empúries, un diagrama on es recullin i es relacionin entre si els diferents arguments desmitificadors que emprà aquest autor, contrastant-los amb els tòpics corresponents. Recomanem especialment, en aquest sentit, els capítols 9 ("Val més dedicar les hores del català a l'estudi de l'anglès"), 10 ("Les llengües amb més parlants són més útils"), 13 ("On anirem a parar amb aquestes llengües locals?") i 14 ("Un estat plurilingüe és molt car de mantenir").

3. Cerqueu i argumenteu casos reals d'arreu del planeta on es posi en qüestió la identitat directa i biunívoca entre llengua i nació, és a dir, casos que vinguin a demostrar que, al costat de les identifications en paral·lel més o menys freqüents, hi ha contraexemples notoris, com per exemple, els quatre següents:

- a) l'ús del castellà en el Parlament d'Euskadi, inclosos molt sovint els representants dels partits nacionalistes o *abertzales*;
- b) l'ús gairebé exclusiu de l'anglès per part dels nacionalistes i fins els independentistes nord-irlandesos;
- c) la no-identificació nacional i, en canvi, indiscutible identitat lingüística entre la cultura dominant d'Espanya i les dels països hispanoamericans, o entre Anglaterra, Irlanda, Austràlia, els Estats Units, etc. (o el cas de la *francophonie*...);
- d) la identitat lingüística, amb matisos, en una situació transfronterera com la de la llengua alemanya (en estats com Alemanya mateix, Àustria i Suïssa).

Exercicis d'autoavaluació

1. A quina de les perspectives epistemològiques següents respon el concepte de *comunitat lingüística*?

- a) Filològica.
- b) Política.
- c) Legal.
- d) Sociològica.
- e) Històrica.

2. A què ens referim quan parlem de *discriminació lingüística*?

- a) Al fet d'impedir a algú que faci servir una llengua determinada.
- b) A la funció social del llenguatge segons la qual es produeix una selecció pel fet de conèixer o no la llengua predominant del lloc on hom resideix.
- c) Al fenomen mitjançant el qual unes varietats dialectals són considerades inferiors respecte d'altres de la mateixa llengua.

3. És cert o fals que la *planificació estratègica* és un procediment tancat a partir del qual hom pot obtenir informació clau sobre les línies de futur d'una determinada organització?

4. Ordeneu d'acord amb una seqüència lògica (és a dir, segons els seus continguts i l'encadenament que se'n desprèn) els tres moments bàsics d'un procés de política lingüística planificada, coneguts sovint mitjançant les expressions angleses següents: *language politics / language policy / language planning*.

5. Completeu el text següent de Rafael L. Ninyoles (1989): "Una política basada en el *principi de (a)* _____ dels drets *(b)* _____ garanteix a l'individu determinats serveis en la seua llengua, independentment del lloc on es trobe. El criteri de *(c)* _____ consisteix a limitar a certes regions definides el dret a beneficiar-se dels serveis públics en la pròpia llengua, que hi manté una alta *(d)* _____".

6. L'ocupació de tots els àmbits dins la comunitat de parlants és, en el marc d'un procés de normalització lingüística d'una llengua minoritzada, un objectiu de tipus sociolingüístic mínim, mitjà o màxim?

Solucionari

1. d) Sociològica –o més concretament *sociolingüística*, però en tot cas no pas estrictament filològica.

2. b).

3. És fals, ja que la planificació estratègica (que d'altra banda no és sols un “procediment”) no és pas un concepte tancat sinó obert, i a més la seva funció no és principalment “obtenir informació sobre les línies de futur d'una determinada organització” sinó dirigir un procés de canvi d'acord amb uns objectius, una anàlisi de la situació prèvia, la determinació dels mitjans i les vies d'actuació i, encara, una avaluació amb caràcter de retroalimentació o *feedback*.

4. a) *language policy* (presa de decisions en funció d'objectius) / b) *language planning* (fase tècnica de programació) / c). *language politics* (aplicació d'allò decidit i planificat).

5. a) personalitat; b) lingüístics; c) territorialitat; d) prioritat.

6. Mínim. Els objectius mitjà i màxim (vegeu E. Boix i F.X. Vila, 1998, pàg. 321) fan referència respectivament a la bilingüització i a la integració dels al·loglots (és a dir, aquells que a l'inici del procés no empren la llengua objecte de normalització), mentre que amb “l'ocupació de tots els àmbits dins la comunitat de parlants” hom fa referència a la presència d'aqueixa llengua, però no pas de forma exclusiva (potser ni tan sols majoritària) i, en tot cas, afectant en primer lloc els seus propis usuaris.

Glossari

codificació lingüística

Procés cultural mitjançant el qual es fixen i s'estabilitzen les formes pròpies d'una determinada llengua, a partir d'una prèvia diversitat dialectal, sociolectal i històrica; sovint s'empra com a sinònim de *normativització* i d'*estandardització*, per bé que no són pas termes absolutament equivalents.

comunitat lingüística

Grup social que posseeix en comú, almenys, una varietat lingüística i les normes d'ús corresponents, que es manté cohesionat i es diferencia dels altres grups per l'existència d'una xarxa d'interaccions –reals i simbòliques– freqüents i que comparteix actituds lingüístiques consemblants i una mateixa escala de valors, pel que fa a l'ús lingüístic i al seu significat social.

conflicte lingüístic

Procés històric en el qual dues o més varietats lingüístiques –normalment una d'autòctona regressiva i una d'al·lòctona expansiva, sovint estatal o colonial– comparteixen un mateix territori i competeixen per a dominar-hi les funcions socials del llenguatge; se sol considerar que el seu final és la normalització de la varietat autòctona o bé la seva substitució per part de la llengua expansiva.

estandardització lingüística

Procés cultural mitjançant el qual una llengua prèviament codificada arriba a disposar d'una varietat funcional de caràcter referencial.

glotofàgia

Terme equivalent a *substitució* i particularment a *extinció* lingüístiques, si bé sembla plantejat més aviat des de la perspectiva de la llengua expansiva, cosa paradoxal.

glotopolítica

sin.: *política lingüística*.

normalització lingüística

Procés històric, amb importants components sociopolítics, mitjançant el qual una llengua o varietat lingüística recupera o adquireix un paper predominant dins el seu territori històric; és un terme emprat principalment per la sociolingüística catalana.

normativització lingüística

Procés cultural, amb implicacions tant lingüístiques com socials i fins polítiques, mitjançant el qual una comunitat lingüística fixa un codi normatiu per a la seva llengua, introduint-hi, doncs, entre altres, la variable correcció / incorrecció.

planificació lingüística

Intervenció conscient, de tipus tècnic però també sociopolític, en el disseny de futur de les formes i funcions d'una determinada varietat lingüística o, tot sovint, en la regulació del multilingüisme.

planificació estratègica

Procés obert i dinàmic mitjançant el qual hom pretén dirigir el sentit d'un canvi social o corporatiu d'acord amb uns objectius, partint de l'anàlisi de la situació prèvia i dels condicionants, determinant-ne els mitjans i les vies d'actuació, i preveient en acabat una avaluació de caràcter retroactiu.

política lingüística

Terme genèric amb el qual es designa qualsevol intervenció sociopolítica (sobretot governamental) en els afers lingüístics.

sin.: *glotopolítica*.

substitució lingüística

Procés històric (vegeu *conflicte lingüístic*) caracteritzat per la progressiva pèrdua de funcions i de trets lingüístics per part d'una llengua o varietat lingüística, en el seu propi territori històric; el punt final d'aquest procés, si no se'n reverteixen els termes (vegeu *normalització lingüística*), és l'extinció de la varietat en qüestió.

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Bastardas, A. (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa.

Boix, E.; Vila, F.X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.

Cooper, R.L. (1997). *La planificación lingüística y el cambio social*. Madrid: Cambridge University Press.

Lamuela, X. (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Edicions 62.

Ninyoles, R.L. (1989). *Estructura social i política lingüística*. Alzira: Bromera.

Bibliografia complementària

Bastardas, A. (1991). *Fer el futur. Sociolingüística, planificació i normalització del català*. Barcelona: Empúries.

Bastardas, A.; Boix, E. (dir.) (1994). *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Barcelona: Octaedro.

Bastardas, A.; Soler, J. (ed.) (1988). *Sociolingüística i llengua catalana*. Barcelona: Empúries.

Collerette, P.; Delisle, G. (1988). *La planificación del cambio. Estrategias de adaptación para las organizaciones*. Mèxic: Trillas.

Lamuela, X. (1987). *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.

Mari, I. (1992). *Un horitzó per a la llengua. Aspectes de la normalització lingüística*. Barcelona: Empúries.

Mollà, T.; Viana, A. (1991). *Curs de sociolingüística, 3*. Alzira: Bromera.

Pueyo, M. (1992). *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana*. València: Universitat de València.

Referències bibliogràfiques

Aracil, L.V. (1982). *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.

Bibiloni, G. (1997). *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Eliseu Climent, editor.

Branchadell, A. (1987). "Normalització lingüística: el concepte". A: *Límits* (núm. 3, pàg. 21-43). Barcelona.

- Branchadell, A.** (1996). *La normalitat improbable. Obstacles a la normalització lingüística*. Barcelona: Empúries.
- Castellanos, C.** (2000). *Llengua, dialectes i estandardització*. Barcelona: Octaedro.
- Ferrer i Gironès, F.** (1985). *La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui*. Barcelona: Edicions 62.
- Junyent, C.** (1992). *Vida i mort de les llengües*. Barcelona: Empúries.
- Junyent, C.** (1998). *Contra la planificació. Una proposta ecolingüística*. Barcelona: Empúries.
- Lamuela, X.; Murgades, J.** (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Murgades, J.** (1996). *Llengua i discriminació*. Barcelona: Curial.
- Pitarch, V.** (1988). *Fets i ficcions. Llenguatge i desequilibris socials*. València: Eliseu Climent, editor.
- Prats, M.; Rafanell, A.; Rossich, A.** (1990). *El futur de la llengua catalana*. Barcelona: Empúries.
- Tollefson, J.W.** (1991). *Planning Language, Planning Inequality. Language Policy in the Community*. Nova York: Longman.
- Tuson, J.** (2001). *Una imatge no val més que mil paraules. (Contra els tòpics)*. Barcelona: Empúries.
- Viana, A.** (1995). *Aspectes del pensament sociolingüístic europeu*. Barcelona: Barcanova.á3